

УДК: 316.323.112 (774)

Дунаєва Л.М.,*доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи ІІПО ОНУ імені І.І.Мечникова.***Варнава У.В.,***к. псих. н., доцент кафедри соціальної роботи ІІПО ОНУ імені І.І.Мечникова. Ulyankk@mail.ru***Гладченко С.В.,***к. іст. н., доцент кафедри соціальної роботи ІІПО ОНУ імені І.І.Мечникова. Vesta_odessa@mail.ru*

Україна, м. Одеса

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ, КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена соціально-психологічним та культурно-історичним аспектам розвитку сучасного суспільства. Надано аналіз соціалізації особистості та специфіки адаптації до кризових умов. Розгорнуто особливості формування громадянського суспільства в умовах глибоких змін в політиці і соціально-економічних відносинах.

Ключові слова: культурно-історичний, соціально-психологічний, розвиток суспільства, індивід, особистість, громадянськість, формування цілісності.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в останні два роки в Україні відбулися глибокі зміни в політиці і соціально-економічних відносинах. Змінилися тип держави, структура громадянського суспільства, які суттєво вплинули на його соціально-психологічний стан, траєкторію і темпи розвитку. Тим не менш, ми залишаємось суспільством перехідного типу, перспективи подальшої еволюції якого досі до кінця не зрозумілі. Більш того, складно оцінити соціально-психологічний стан громадянського суспільства та перспективи розвитку соціального та психологічного здоров'я людей, невідь як що враховувати факт з'явившоїся тенденції включення громадян до участі у виборних та інших соціально-політичних процесах, активні прояви ініціативи громадян через інститути громадянського суспільства.

Метою нашого дослідження стало виявлення соціально-психологічних та культурно-історичних особливостей розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Активність особистості формується в умовах соціальних зв'язків і контактів людини із соціумом. З точки зору соціальної психології, активність індивіда зумовлена потребою людини належати до соціуму, сприймати, оцінювати й осмислювати його, ідентифікувати себе із своїм народом, конкретно соціальною групою. Рушійною силою розвитку особистості, активного просування до вершин є суперечності, що виникають в її житті і можуть бути розв'язані завдяки активності особистості та зустрічній активності соціального середовища. Взаємодіючи із суспільством, особистість виявляє не тільки творчу, інтелектуальну, а й соціально-психологічну активність (взаємодія, обмін інформацією, вияв перцептивно-рефлексивних властивостей тощо).

Опис комунікативної (соціально-психологічної) активності особистості передбачає з'ясування, як людина ставиться до міждержавних, соціальних та міжособистих відносин; які її стосунки з іншими людьми; наскільки вона здатна до саморозкриття, вияву власної активності й розуміння іншого учасника комунікативного процесу. Здобута в цьому процесі інформація є матеріалом для висновків про зміст її рефлексивного «Я», її самосвідомість, ступінь задоволення спілкуванням, устроєм, та суспільством взагалом. Тобто закономірності особистісного розвитку людини з одного боку та специфіка ситуації у державі, та відношення соціуму цілому до державності у країні лише ситуативно допомагає розкрити потенціал суспільства та зробити прогнози подальшого формування громадянськості та національної свідомості у країні. На тлі певних складових і формується соціально-психологічний та культурно-історичний напрям розвитку суспільства України [1].

Якщо розглядати особистість у соціальних відносинах, слід звернути увагу на розвиток саме соціально-психологічних властивостей особистості, який відбувається в єдності внутрішньої психічної та зовнішньої практичної діяльності: з одного боку, соціально-психологічні властивості особистості виявляються, формуються і розвиваються в соціумі, з другого – соціальне середовище, володіючи багатьма рівнями свободи, значною мірою визначається особистими можливостями індивіда. Це підвищує її комунікативну, перцептивну та інтерактивну компетентність, узалежнює успіх її діяльності від власної адаптації до складних нестабільних умов суспільності.

Слід зазначити, що всі процеси суспільних відносин розгортаються на тлі безпрецедентно низького рівня

довіри громадян до більшості органів влади як на державному, так і на регіональному і муніципальному рівнях, а також недовіри до вже сформованих інститутів громадянського суспільства.

Становлення та розвиток гармонійної людини в соціумі відбувається в діалектичному поєднанні можливого та дійсного, необхідного й достатнього. У цьому процесі можуть виявлятися ствердження і заперечення; соціалізація, десоціалізація та ресоціалізація; орієнтація в основному на зовнішні регулятори і саморегуляція, самоактуалізація, саморозвиток, незалежні від зовнішньої детермінації; свобода і необхідність; творення і репродукування; індивідуалізація і деперсоналізація; поступально-прогресивне і регресивне; кризові і стабільні періоди життя індивіда та суспільства як узгодження «індивідуального» і «соціального» у процесі соціалізації; почуття власної гідності як основи благополуччя соціального життя особистості в соціальній групі й утрата відчуття індивідом соціальної реальності тощо.

Взаємодія особистості і суспільства є процесом засвоєння індивідом соціально-психологічного досвіду, переходу від абстрактної можливості у реальне володіння соціальним статусом.

Специфіка соціально-політичної ситуації обумовлює особливості соціально-психологічного стану і розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні і вимагає розуміння і різностороннього аналізу.

Питання громадянського суспільства і його соціально-психологічних характеристик були предметом досліджень вчених, які представляють різні наукові напрями. У філософському аспекті найбільш значущими з них є концепції Дж. Локка, Р. Гегеля, К. Маркса, А. де Токвіля, Ч. Тейлора, Ш. Монтеск'є та інших. Саме на ці теоретичні розробки спираються сучасні дослідники громадянського суспільства. З соціологічної точки зору дана проблема досліджувалась такими відомими вченими, як С. Хантінгтон, Р. Алмонд, Б. Мур, Д. Растоу, Х. Лінц, Ф. Шмиттер, А. Пшеворський, З. Бжезінський.

У плані систематизації сучасних уявлень про громадянське суспільство найбільш авторитетними є роботи таких авторів, як З. Бауман, Дж. Коен, А. Арато, Р. Алмонд, С. Верба та інших.

В соціально-психологічному аспекті проблема розвитку громадянського суспільства і держави почала досліджуватися в кінці 19 – початку 20 ст. ст. ученими-юристами Н.М. Коркуновим і Л. В. Петражицким, які по суті створили теоретичну основу психологічного аналізу права й держави. Ці проблеми торкалися також у своїх творах П. Сорокін, С. Франк, І. Ільїн та інші, які розглядають державу і суспільство передусім як емоційне явище. Найбільшою ж мірою соціально-психологічний підхід до аналізу громадянського суспільства і держави був розроблений М. А. Рейснером [2].

Разом з тим необхідно відзначити, що проблеми розвитку громадянського суспільства з точки зору соціально-психологічних особливостей, залишаються дискусійними. У процесі їх аналізу з'являються нові підходи та ракурси дослідження, що обумовлено

складними процесами демократизації суспільства та переходу від колективного до індивідуального.

Двосторонній процес соціалізації особистості передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків і активне їх відтворення. Тобто людина не тільки адаптується до умов соціуму, елементів культури, норм, що формуються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, а й завдяки своїй активності перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки.

Соціалізація людини розгортається в конкретних умовах її життєдіяльності. Цей процес охоплює всі аспекти залучення особистості до культури, навчання і виховання, за допомогою яких вона набуває соціальності, спроможності брати участь у соціальному житті. Успішній соціалізації сприяють такі чинники, як зміна поведінки, очікування і прагнення відповідати їм. У процесі історичної практики індивід виявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистого життєвого досвіду. Об'єктивно, формуючи та розвиваючи власне «Я». Авжеж процес соціалізації відбувається у конкретному середовищі, тобто у сфері соціалізації [3]. Умови трансформації сучасного українського суспільства включає вплив багатьох факторів, у тому числі: кризовість політичної ситуації, фінансова захищеність родини, потреба змін на різних рівнях життя та соціальна активність особистості у рамках цих потреб (тобто у межах сфер соціалізації). Основними сферами соціалізації є діяльність, спілкування та самосвідомість.

Висновки. Теоретико-методологічні дослідження дозволяють виявити, що сутність і зміст виникнення та розвитку громадянського суспільства повинна бути тільки з урахуванням специфіки соціалізацій особистості. Виявлено, що громадянське суспільство з'являється в процесі розвитку держави, державності. В сучасних кризових умовах цей процес значно прискорено і саме це є потреба суспільства яке повинно не просто існувати, а розвиватися.

Сучасні процеси розвитку громадянського суспільства в Україні мають свої соціально-психологічні особливості, що визначають стан суспільства в цілому, його окремих прошарків та особливості соціалізації окремої особистості, узагальнений образ якої складає це суспільство і сформує специфічне покоління. Це дозволяє аналізувати громадянське суспільство як прояв різноманітних форм соціальної активності населення, обумовленого кризовістю сучасного стану і втілюють реальний рівень самоорганізації соціуму, складових інститутів громадянського суспільства, самих інститутів і установ громадянського суспільства і культурного, духовного середовища.

Визначення конкретних закономірностей і механізмів взаємозв'язку між особистістю та суспільством, сучасні соціальні науки, зможуть відповісти на запитання: як і чому соціальне (суспільство, організація, група) впливає на особистість; яким чином особистість, її діяльність впливають на функціонування соціальної групи; як функціонує соціально-психологічна реальність, яка виникає у процесі такого взаємозв'язку, та у якому

напряму буде рухатися у подальшому як суспільство так і країна.

Певний набір соціально-психологічних та культурно-історичних особливостей, визначають напрям розвитку громадянського суспільства. До основних з них відносяться: наявність об'єднаних цінностей (солідарність, бажання допомогти (волонтерські рухи), згода з базовими основами гармонійного суспільства, повага до життя, особистості, гідності людини); необхідність підвищення рівня довіри населення до органів державної влади на всіх рівнях; психологічний дискомфорт у населення щодо політичних подій у країні; виховання у населення адекватного грамотності, розуміння соціально-економічних і політичних процесів, підвищений рівень процесів рефлексії у суспільстві; формування стійкої політичної культури громадянськості у значній частині суспільства, особливо після долання кризової ситуації.

У соціальній сфері не існує незмінних об'єктів і суб'єктів. Тому явища суспільного життя слід розглядати не тільки в статичному стані, а насамперед у динаміці. Аналіз показав, що відносини громадян та влади вибудовуються у певній соціально-психологічній атмосфері, тобто на тлі кризи у більшості сфер діяльності суспільства, що впливає на специфіку соціалізації особистості і формування, наприклад, «покоління Майдану». Її рисами є: затребуваність правової держави, низький ступінь задоволеності по всім важливим показникам, що відносяться до реального

життя людей і стійке прагнення до змін, навіть шляхом тяжкої жертвності задля ліквідації залишків минулого.

Вважаємо що наші дослідження вимагають подальшого розвитку таких питань як: виявлення ресурсів сучасного суспільства, засобів їх активації та розробка певних прогнозів щодо формування культурно-історичних набутків майбутніх поколінь, що забезпечать цілісність на рівні свідомості окремого індивіда та суспільства в цілому.

Література:

1. Соціально-психологічні проблеми особистості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [PsychLib.com.ua]
2. Шишмарев А. А. Психологическое и социально-психологическое содержание понятия «гражданское общество // Акмеология образования / А.А. Шишмарев – Кострома: Октябрь. – 2011 – С. 158-170.
3. Перспективні напрями розвитку соціальної психології в контексті реальних проблем суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [textreferat.com]

Reference:

1. Sotsialno-psihologichni problemi osobistosti. [Electroniy resurs]. – Regim dostupu: [PsychLib.com.ua]
2. Shishmarev A.A. Psihologicheskoe i sotsialno-psihologicheskoe sodержanie poniatiya «grajdanskoє obshchestvo // Akmeologiya obrazovaniya / A.A. Shishmarev – Costroma: Octiabr. – 2011 – S. 158-170.
3. Perspektivni napryami rozvitku cotsialnoyi psihologii v contecti realnih problem suspilstva. [Electroniy resurs]. – Regim dostupu: [textreferat.com]

Dunaeva L.M.,

doctor of political sciences, professor, head of department of social work, Institute of innovative technologies and Postgraduate Education, National University of Odessa.

Varnava U.V.,

candidate of psychological sciences, associate professor of social work, Institute of innovative technologies and Postgraduate Education, National University of Odessa, Ulyankk@mail.ru

Gladchenko S.,

candidate of historical sciences, associate professor of social work, Institute of innovative technologies and Postgraduate Education, National University of Odessa, vesta_odessa@mail.ru

Ukraine, Odessa

SOCIO-PSYCHOLOGICAL, CULTURAL AND HISTORICAL ASPECTS OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The article is devoted to socio-psychological, cultural and historical aspects of modern society. An analysis of socialization and adaptation to specific crisis. Deployed features of formation of civil society in conditions of profound changes in the political and socio-economic relations.

Keywords: *cultural, historical, social and psychological development suspilstva, individual, identity, citizenship, formation integrity.*